ROGER SCRUTON: DRUMUL CĂTRE CASĂ. WILHELM RÖPKE DESPRE O ECONOMIE UMANĂ

Autor: Diana-Elena Moldoveanu | 21 martie 2022

Un articol de Roger Scruton *pentru* VoegelinView

Articol original: The Journey Home: Wilhelm Ropke and the Humane Economy

Doi termeni grecești definesc subiectul de astăzi: *nostos* și *oikos*. Primul – de la care derivă cuvântul „nostalgie” – denotă o întoarcere acasă și face referire la măreața temă a *Odiseii* lui Homer. Cel de-al doilea – de la care avem cuvântul „economie” – face referire la ideea de acasă, un spațiu conceput ca un loc stabil, care trebuie apărat de jefuitori și lăsat deschis prietenilor și oaspeților. Cele mai primitive nevoi sociale și sentimente sunt convocate de aceste cuvinte, iar dacă acum trăim în condiții de ultramobilitate, unde nimeni nu are rădăcini nicăieri sau nu stă pentru mult timp în același loc pentru a se bucura de sentimentul de acasă, atunci nu este surprinzător că trăim în condiții de nostalgie intensă. Căutăm constant un loc pentru liniște, un refugiu din calea schimbării, a stresului și a ceea ce este trecător, contextul în care suntem „readuși la noi înșine.” Unii caută acest loc în viitor, crezând că stresul competiției și mobilitatea sunt ceva ce trebuie „surmontat.” Prea puțini găsesc refugiu în prezent.

Când Wilhelm Röpke a început să scrie apărarea unei „economii umane”, a căzut pradă vrăjii Școlii austriace – în special ideilor susținute de Mises și Hayek – a cărei apărare a pieței în fața planificării de stat și a distribuției socialiste a câștigat o nouă credibilitate ca urmare a tiraniei și dezastrului economic generate de experimentul bolșevic. Totodată, Röpke era conștient că piața nu este de ajuns. Aceasta nu garantează scopul activității economice, care este *oikos*-ul, un loc al stabilității și al siguranței, unde oamenii se simt acasă unul cu celălalt și în pace cu vecinii lor. Mecanismul pieței nu poate fi suficient pentru menținerea ordinii sociale, dar este necesar, pentru motivele enumerate de Școala austriacă. Doar într-o economie de piață prețurile pot servi drept

ghid pentru a determina raritatea bunurilor sau salariile pentru oferta muncii. Doar într-o economie de piață indivizii pot să-și plănuiască propriul buget și să facă alegeri raționale pentru utilizarea beneficiilor, a capacității de muncă și a abilității de negociere. Pentru Röpke, critica dezvoltată de Mises împotriva socialismului a avut un rol demonstrativ. Planificarea centralizată a distrus informația de care depind alegerile economice raționale. Într-o economie liberă, această informație este disponibilă sub forma prețurilor și a contractelor; dar aceasta este iremediabil risipită în încercarea de a dicta toți factorii economici de sus.

Cred că nimeni dintre cei care au urmărit atent argumentele lui Mises și Hayek nu s-ar îndoi de acest lucru. Nu a fost însă subiectul care i-a captat atenția lui Röpke. El era interesat de *oikos*, care credea că e amenințat de la vârf de către stat – ceva ce a văzut în mod direct în experiența sa cu naziștii – și de la bază de anarhia neînfrânată a interesului propriu.

Astăzi este normal pentru gânditorii liberali de stânga să pretindă că susțin teoria hayekiană a pieței. Da, vor spune că piața este necesară ca transmițător al semnalelor economice. Și da, fără piață, economiile nu își pot recăpăta echilibrul ca urmare a crizei. Dar piața nu are niciun respect pentru ordinea socială; aceasta nu creează și nici nu perpetuează un simț al comunității de care depindem cu toții. Aceasta depinde de și încurajează interesul personal și competiția, însă nu privește nimic ca fiind sacru, nimic dincolo de relațiile de cumpărare și vânzare. Astfel, este oare surprinzător dacă societățile capitaliste de astăzi sunt martorele unei descompuneri a ordinii sociale la o scară inimaginabilă, când urmărirea interesului personal își trage toată grija față de comunitate din gândurile și emoțiile consumatorilor? Nu este societatea de consum exact ceea ce trebuie să așteptăm de la o filosofie ce transformă „suveranitatea consumatorului” în principiul prim al vieții economice?

Röpke ar fi fost de acord cu câteva dintre aceste lucruri. Însă el era hotărât să nu ajungă la aceleași concluzii la care liberalii de stânga au ajuns, mai precis că trebuie să controlăm piața cu ajutorul statului. El credea că puterile exercitate de stat vor ajunge inevitabil în mâinile unor birocrați care nu pot fi trași la răspundere și că nu vor putea niciodată fi redate societății, indiferent de cât de mare este abuzul. Dacă piața trebuie supusă unor constrângeri în numele binelui comun, atunci constrângerea trebuie să vină de la bază și nu de la vârf. Trebuie să fie o constrângere socială, mai degrabă decât o constrângere politică. Iar astfel s-a născut ideea unei „economii sociale de piață” – o idee care urma să influențeze miniștrii de finanțe germani pe perioada reconstrucției după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Röpke, care a fugit din Germania nazistă în Elveția, credea că a găsit un model al unei economii sociale de piață, sub forma democrației locale elvețiene. De asemenea, a fost puternic influențat (deși venea dintr-un ambient protestant) de învățăturile sociale ale Bisericii Romano-Catolice, în special de doctrina „subsidiarității,” expusă în enciclica *Quadrogesimo anno*, pe care

Papa Pius al IX-lea a scris-o în 1931. Pius a intenționat ca aceasta să fie o descriere a modului de organizare al Bisericii în episcopate, conform căruia deciziile sunt întotdeauna luate la un nivel „subsidiar” – cel mai de jos nivel compatibil cu o guvernare unificată. Dar el susținea de asemenea că viața politică și economică ar putea fi organizată în mod similar, astfel încât puterea să fie mereu delegată de la bază și niciodată impusă de la vârf.

Toate acestea sună ca un strigăt pentru împuternicirea societății civile, mai degrabă decât a statului, și așa au fost și interpretate de Röpke, care a luat aceste idei drept fundamentul doctrinei sale a „decentrismului.” (Röpke folosește termenul de „*decentrism*” cu sensul de „descentralizare”.) Cu toate acestea, trebuie observat că *Quadrogesimo anno* a marcat prima intruziune a ideilor socialiste veritabile în învățăturile Bisericii. Enciclica susține că libertatea economică nu duce de una singură către binele comun, ci are nevoie de „un principiu conducător adevărat și eficient,” iar acel principiu este „justiția socială.” În spatele acestei fraze pândește întreaga agendă egalitaristă care, în căutarea „egalității condiției,” contează pe stat să o impună. În mod destul de interesant, prima schiță a enciclicei a fost scrisă de Oswald von Nell-Breuning SJ, profesor de teologie morală la Școala Iezuită din Frankfurt, un gânditor influențat foarte puternic de teoria exploatării lui Marx. La momentul potrivit, temenul de „subsidiaritate” urma să se bucure de o a doua viață prin prisma Uniunii Europene, ale cărei documente oficiale declară că toate deciziile trebuie luate la nivel subsidiar, lăsând în seama Comisiei Europene, instituție nealeasă prin vot și în mare parte fără răspundere, privilegiul de a decide care ar fi acel nivel.

Nu este vina lui Röpke că a fost un gânditor într-un context în care ideile socialiste deveniseră monedă comună. Dar mulți dintre cei asupra cărora a avut o influență imediată nu au fost conștienți de natura otrăvitoare a cuvântului-nevăstuică „social”, după cum îl va numi Hayek mai târziu – însemnând un cuvânt care golește de sens orice termen căruia îi este atribuit, „precum o nevăstuică golește ouăle.” După cum o înțelegem noi astăzi, justiția socială este o fromă de justiție în aceeași măsură în care aurul nebunului este o formă de aur. Aceasta nu este justiția lui Aristotel sau a lui Ulpian, înțeleasă în general ca reorganizare a societății unde statul este responsabil – nexistând niciun alt agent cu puterea sau autoritatea necesare – și care să considere egalitatea ca scop suprem.. Economia socială nu este mai mult decât o economie de piață, cum nici justiția socială nu este mai mult decât o formă de justiție. Economia socială, așa cum s-a dezvoltat în Germania și Franța, a devenit o instituție etatistă, reglementată puternic de la vârf, în interesul unor lobby-uri puternice precum sindicatele și administrația bunăstării. Aceasta este suspicioasă cu privire la proprietatea privată și liberul antreprenoriat, este obsesiv preocupată cu parteneriatul egal și este receptivă la orice fel de dogmă egalitaristă. Sub egida economiei sociale, statul s-a extins până în punctul în care controlează mai bine de jumătate din PIB-ul Franței, utilizând mai bine de jumătate din populația capabilă de muncă. A sufocat atât

de mult economia Germaniei încât acum 20% din tranzacțiile odată reglementare din acea țară se produc pe piața neagră. Iar, în general, acest lucru face Europa necompetitivă.

Dar poate că această poveste nu trebuie spusă acestui auditoriu. Cu toate acestea, merită să ne aplecăm asupra câtorva detalii. *Quadrogesimo anno* a introdus două concepte critice pentru vremurile noastre – justiția socială și subsidiaritatea. Ambele pretind să vorbească despre societate, drepturile, obligațiile și libertățile sale. Dar ambele se referă de fapt la stat. Istoricul lor arată cât de ușor aceste concepte, create pentru a apăra societatea de stat, pot fi utilizate în scopul opus, întărind puterea statului asupra societății. O astfel de dovadă o reprezintă Uniunea Europeană, un risc asupra căruia Röpke a avertizat frecvent, văzând cum aceasta se îndreaptă în direcția centralizării și distrugerii guvernării locale pe care o susținea. (Vezi *A Humane Economy*, p. 242, și afirmația sa împotriva eurocraților conform căreia „decentrismul este esența spiritului European," p. 244.)

Când John Major a aderat la Tratatul de la Maastricht, eurocrații ne-au spus că totul este în regulă, că suveranitatea națională nu va fi sacrificată, că principiul subsidiarității va fi aplicat și că toate deciziile care țin de soarta națiunii și a intereselor sale specifice vor fi luate la nivel național, de parlamentele alese prin vot. Dar există o hibă: Comisia Europeană, și nu parlamentul național, decide ce problemă ține de interesul specific al fiecărei națiuni. Astfel, suveranitatea națională este delegată de la vârf, de o comisie nealeasă prin vot, care este mai degrabă în mâinile unui personal birocratic permanent decât ale unor politicieni fricoși care au fost alungați acolo din parlamentele unde nu mai sunt doriți. Principiul „subsidiarității", care pretinde să confere putere organismelor locale și naționale, le ia de fapt puterea, asigurându-se că puterile care erau odată exercitate de drept, acum sunt exercitate cu toleranță. „Subsidiaritatea" confiscă suveranitatea în aceeași manieră în care „justiția socială" confiscă justiția, iar „economia socială" confiscă piața.

Așadar, care este alternativa? Unde voia Röpke să ajungă și cum ar trebui să răspundem problemelor pe care dorea să le abordeze – problemele legate de fragmentarea socială și pierderea simțului comunității într-o lume în care piața este lăsată de izbeliște? De o parte sunt cei precum Milton Friedman sau Murray Rothbard care au argumentat fervent că o adevărată piață liberă va asigura o bună guvernare a comunităților umane datorită impulsului autoconstrângător care ne vine natural. Dar oricât de sofisticate ar fi argumentele lor, acestea se adresează americanilor, care trăiesc în abundență, departe de o amenințare exterioară, înconjurați de oportunități conviețuind în comunități în care spiritul de voluntariat a supraviețuit. Ele nu ating problemele centrale referitoare la cum se reînnoiesc comunitățile și la cum defectele fundamentale ale condiției umane, precum resentimentul, invidia, și prădarea sexuală, ar trebui îndreptate de ceva atât de abstract și neutru precum suveranitatea consumatorului și alegerea economică liberă.

Dacă am înțeles corect, ideea lui Röpke era că societatea crește și se perpetuează la un nivel local, ca urmare a unor motive total diferite de urmărirea interesului rațional. Există caritatea, iubirea și prietenia, precum și pietatea. Toate acestea apar în mod natural și ne fac să avem grijă unul de celălalt și să ne transformăm mediul într-o casă comună. Adevăratul *oikos* nu este o celulă izolată de lume, în care un individ solitar se bucură de suveranitatea sa în calitate de consumator. Adevăratul *oikos* este un loc al carității și al dăruirii, al dragostei, al afecțiunii și al rugăciunii. Ușa le este deschisă vecinilor, cărora locatarii li se alătură în acte de slavă, în festivaluri și ceremonii, la nunți și înmormântări. Locatarii nu sunt consumatori decât din întâmplare și prin prisma aprovizionării cu resurse. Sunt membri ai societății, iar apartenența este o relație reciprocă, ce nu poate fi descrisă în materie de „interes propriu rațional," care este subiectul teoriei economice. Pentru individualiștii extremi precum Rothbard, viața în societate este pur și simplu o subclasă a „problemei coordonării", după cum o descriu specialiștii în teoria jocurilor – o situație în care interesul meu rațional trebuie armonizat cu al tău. Iar piața este singura manieră sigură în care noi, oamenii știm să coordonăm activități orientate către un scop, nu numai cu prieteni și vecini, dar și cu milioane de străini de care depindem pentru a ne umple sacoșele de cumpărături. Apartenența la un grup, dacă se ivește, este pur și simplu o altă formă de acord cvasicontractual, în care ne supunem în mod liber unor drepturi și obligații reciproce.

Cine are dreptate? Poziția luată de Röpke mi se pare rezonabilă, pe când cea a lui Rothbard mi se pare greșită (de dragul discuției). Se ridică două probleme: cum explicăm, într-o manieră adecvată societăților moderne, consecințele ideii de apartenență pe care i-am atribuit-o lui Röpke? Poate fi această controversă definită și dusă la capăt dintr-o perspectivă economică? Când se referă la economia socială, economiștii sunt ambigui, întrucât își exprimă punctul de vedere – susținut și de oponenții lor socialiști – conform căruia „problema socială" recurge la o soluție economică. Într-o anumită măsură, Röpke ar trebui și el criticat în acest punct; el considera că ar putea fi dezvoltată o formă de ordine economică ce ar furniza, ca un auxiliar benign, coeziunea socială pe care a găsit-o în satele elvețiene și despre care el considera că exprimă esența comună a societății europene. Acest lucru înseamnă să acceptăm deja una dintre cele mai dăunătoare idei ale lui Marx, conform căreia instituțiile sociale sunt produse derivate ale ordinii economice, mai degrabă decât fundamentul acesteia. Căci, dacă perspectiva lui Marx este validă, atunci remediul problemelor sociale trebuie gândit în termeni economici. Mai specific, dacă piața liberă creează o societate fragmentată, atunci soluția este înlocuirea pieței libere cu un alt sistem economic. Cum altfel poate fi făcut acest lucru dacă nu prin acțiunea statului care dirijează economia către obiective sociale stabilite? Toate acestea sunt conținute în expresia problematică de „economie umană", care pare să presupună că o societate devine umană prin organizarea economică și nu – de exemplu – prin dragoste, prietenie și lege morală. Röpke nu a intenționat niciuna dintre acestea; dar stilul său revelează peste tot tensiunea din gândirea sa dintre *decentrism*, ca mișcare socială, și politica

economică. (Vezi în special, pp. 241-3.)

Să ne întoarcem la prima întrebare: cum să explicăm ideea de apartenență socială presupusă de argumentul lui Röpke. Cred că el susține ideea existenței unei comunități a atașamentului, în care oamenii manifestă un interes altruist față de situația celuilalt; în care durerea pricinuiește ajutor, iar succesul laude; în care legăturile esențiale de dragoste, dorință și prietenie își găsesc ușor calea către împlinire din punct de vedere social; și în care urmărirea interesului propriu este limitată în fiecare moment de preocuparea pentru binele comun. Luând în considerare precizările lui Röpke cu privire la ceea ce reprezintă o societate „umană", acestea sunt lucrurile la care pare să facă referire. Astfel, apartenența socială asumată nu poate fi realizată fără stabilitate, aceasta însemnând o relație între vecini, care sunt uniți mai puțin de ambiții comune sau de felul în care își câștigă existența, și mai mult de un teritoriu comun și de obligațiile care decurg de aici. O comunitate mică și închegată este capabilă să ghideze oamenii prin propria-i vigilență către un schimb onest pentru a preveni exploatarea celor slabi de către cei puternici și pentru a direcționa profitul celor bogați către ameliorarea situației celor săraci. Acest lucru se întâmplă nu deoarece comunitatea ar fi organizată din punct de vedere economic altfel decât piața spontană, ci fiindcă oamenii se cunosc unii cu alții, își împart bogățiile și sunt conștienți de pedepsele datoare nerespectării regulilor. Sunt supuși unor presiuni morale comune, de obicei predicate în biserică, moschee sau sinagogă. Ei vor să vadă virtutea recompensată, iar viciul pedepsit și înlăturat. Echilibrul pe care îl perpetuează are loc, când are loc, deoarece conflictele sunt rezolvate de cutume și legi care se nasc spontan între vecini. Dacă se bucură de o economie de piață, atunci acest lucru este mai degrabă un beneficiu care operează mult mai eficient datorită acestui fond comun al ordinii morale.

Manifestul Partidului Comunist conține multe lucruri spuse pe jumătate. Totuși, face o observație importantă asupra capitalismului, aceea că are o tendință inerentă de a pune în mișcare comunitățile umane, de a desprinde oamenii din locul unde se nasc și de statusul pe care îl au de a dizolva toate aranjamentele tradiționale și de a le înlocui cu noi relații bazate pe contract, mai degrabă decât pe moștenire, făcând trecător ceea ce era permanent și înlocuind destinul cu alegerea. Imaginea pe care Marx și Engels au creat-o este adevărată pentru cei care au trăit experiența secolului al XIX-lea, care au văzut peste tot în jurul lor dezintegrarea aranjamentelor tradiționale și răsturnarea comunităților deja stabilite. Ceea ce a dus la această dislocare nu a fost proprietatea privată și economia de piață, așa cum credeau Marx și socialiștii – ambele existând, ca să spunem adevărul, de la începuturile istoriei, sclavia și feudalismul fiind doar reminiscențe ale unui timp neîntrerupt. Cauza dislocării a fost același factor cu care ne confruntăm și astăzi, globalizarea – capacitatea unei persoane de a se angaja într-un contact cu alta, fără a ține cont de distanța fizică, morală și spirituală dintre ele. În acest sens, industrializarea a fost primul pas, permițând lucrătorilor rurali să se mute la oraș și să își vândă puterea de muncă în schimbul unui salariu. Imperialismul a fost

următorul pas, permițând industriilor să externalizeze multe din contribuțiile lor și să-și distribuie bunurile printre străini. Multinaționalele moderne precum Beneton, care își externalizează toate serviciile și nu dețin decât un brand, reprezintă ultima mișcare în această direcție – către o economie în care totul se schimbă în funcție de cerere și în care particularitatea unui loc și atașamentul față de acesta nu sunt luate în considerare.

Cred că trebuie să fim onești și să recunoaștem că în general nu suntem fericiți cu acest lucru. Anonimitatea economiei globale merge mână în mână cu o calitate spectrală – ideea că actorii din spatele fiecărei tranzacții nu sunt ființe în carne și oase care trăiesc în comunități, ci corporații fără un loc al lor, care nu își asumă nicio responsabilitate pentru produsele pe care le vând, care doar își lipesc logo-ul pe ele, pretinzând o rentă din partea producătorilor și deopotrivă a consumatorilor. Această obiecție este dificil de articulat, deși a fost avansată cu sarcasm de Veblen (*Theory of the Leisure Class*), Vance Packard (*The Hidden Persuaders*), David Riesman (*The Lonely Crowd*), J.K. Galbraith (*The Affluent Society*) și Naomi Klein (*No logo*) – argumentul avansând pas cu pas pentru a răspunde ultimelor trenduri în economia globală. Această economie nu este dislocată, așa cum își imaginau socialiștii din secolul al XIX-lea, ci nelocalizată. Din acest motiv ne pune probleme. Activitatea economică s-a desprins de crearea comunităților. Nu cunoaștem oamenii care ne produc bunurile; nu cunoaștem în ce condiții muncesc, în ce cred sau lucrurile la care speră. Nu cunoaștem oamenii care ne distribuie aceste bunuri, în afară de celebrii directori executivi de la Walmart, McDonalds, Calvin Klein – oameni care în mod miraculos par să scape de orice răspundere pentru bunurile pe care le vând, pentru a putea pluti pe norii profitului de deasupra bursei. Magazinele și producătorii locali sunt fie cumpărați, fie scoși din sistem de aceste lanțuri anonime. Iar când o comunitate încearcă să se apere împotriva intruziunii giganților își dă seama că toți sorții sunt împotriva ei și că un alt actor anonim, „consumatorul” abstract, și-a declarat deja preferința în favoarea unui mall din fața ușii.

Mai există și un alt lucru căruia oamenii îi aduc obiecții sau pe care îl simt în sufletele lor, deși nu îl pot numi în mod conștient, și anume acela că anonimatul corporației care își investește tot capitalul într-un brand, scapă astfel de orice responsabilitate pe termen lung privitoare la costurile sale de producție. Mai exact, corporația anonimă își poate externaliza costurile. Costul producerii boabelor de soia în Brazilia – costurile în materie de daune de mediu, devastarea peisajului, poluare estetică și așa mai departe – nu este suportat de consumatorii din Statele Unite și nici controlat de legislația din SUA (însăși sensibilă la lobby-ul consumatorilor). Acesta este un tip de cost ce poate fi lăsat în Brazilia – și transmis generațiilor următoare care vor trebui să îl suporte. Acesta este un exemplu simplu de practică bine răspândită. Costul real de producție al mâncării ambalate de pe rafturile magazinelor include costul enorm pe termen lung al ambalajului non-biodegradabil, care reprezintă 25% din coșul de cumpărături. Acest cost nu este suportat de supermarket sau de furnizorii săi, ci de noi toți, și de descendenții noștri în următorii 1000 de ani. Nu trebuie să călătorești departe de oraș

pentru a afla ce înseamnă acest cost și poți citi despre el în orice studiu despre poluarea cu plastic din oceane. Dar este un cost ce a fost externalizat. Factorii personali care ar convinge un comerciant să se comporte adecvat la nivel local lipsesc în acest context. Nu există nicio recompensă pentru a încuraja un comportament bun, iar costurile generate de un comportament indezirabil sunt transmise în mod eficient următoarelor generații. Cu siguranță, nu rămâne loc de îndoială că aceasta este o caracteristică evidentă a economiei globale de piață și una care îi este intrinsecă.

Dacă luăm în serios aceste obiecții, așa cum ar trebui, vom recunoaște forța din spatele argumentului lui Röpke, care este comunitatea mică la nivel local, unde activitatea economică se desfășoară sub supravegherea vigilentă a simțământului moral. Cred că recunoaștem totuși că nu ne putem întoarce la comunitate prin ceva ce se aseamănă cu „economia socială", așa cum a fost ea consimțită de Europa postbelică. Ceea ce susține economia socială în practică este intervenția în economie a unei alte entități anonime – statul – care este la fel de capabil să-și externalizeze costurile ca orice alt actor și nu numai. Statul poate să-și reducă la tăcere criticii, lucru pe care o corporație nu îl poate face.

Astfel, economia socială, așa cum este ea practicată în Europa, are nevoie de stat pentru a interveni și a se îngriji de cei fără un loc de muncă si de mamele cu copii care nu au un tată rezident. Acestea sunt consecințe inevitabile ale delegării responsabilității acțiunilor umanitare de la comunitate către stat, care este însuși un rezultat inevitabil al încercării de a realiza o economie umană, mai degrabă decât o societate umană. Acestea sunt câteva dintre costuri: dezvoltarea unei subclase care nu muncește și care găsește orice mijloc pentru a evita munca pentru a se bucura de beneficiile oferite de stat; sporirea nelegitimității, deoarece femeile găsesc căi ușoare pentru a se îngriji de ele și copiii lor, iar bărbații, o cale ușoară să abandoneze femeile; dezvoltarea unui comportament antisocial, deoarece copiii fără tată vin din familii disfuncționale; și așa mai departe. Aceste lucruri au fost atent documentate de Charles Murray și alții. Concluziile sunt clare: Charles Murray și cei de seama lui nu ar fi putut niciodată spera să fie angajați în sistemul educațional de stat european și ar fi fost supuși unor condamnări oficiale din partea oricărui politician invitat să își dea cu părerea. Statul a externalizat costurile „economiei sale sociale" asupra societății, iar cu cât sunt mai mari costurile, cu atât statul își extinde mai mult planurile fictive pentru a le reduce. Nu a existat niciodată o mașinărie mai bine concepută în scopul extinderii clasei rentiere de birocrați decât aceasta, care amplifică în mod constant problema pe care se presupune că trebuie să o rezolve. Astfel, cum realizările educaționale sunt în declin în Europa, cheltuielile statului în materie de educație cresc – până în punctul în care, în marea Britanie, există doi birocrați pentru fiecare profesor, desemnați să gestioneze problemele sociale de pe urma cărora își câștigă traiul producându-le.

Bineînțeles, acestea nu sunt probleme neștiute în Statele Unite. Dar acolo au dus la un

scepticism exacerbat față de soluțiile etatiste și chiar, în cazul adepților lui Friedman, la un anumit „fundamentalism al pieței libere”, care susține că piața este remediul tuturor acestor probleme sociale și nu cauza lor. Cel puțin putem spune că „economia socială”, așa cum este ea practicată, este departe de a produce „economia umană” la care spera Röpke. Aceasta poate produce o distribuție mai egală a bunurilor decât o economie complet liberă; dar produce totodată propriul său tip de dezintegrare socială, deoarece statul, nelăsând loc pentru activitatea caritabilă, o distruge. Lumea aceasta, așa cum este ea descrisă de Theodore Dalrymple și alții, este o lume privată de atașament și compasiune, unde virtutea carității nu este cunoscută.

Care este, atunci, soluția pentru problemele cauzate de piață din societatea modernă? Cum oprim globalizarea a tot ceea ce ne înconjoară și fragmentarea loialităților și atașamentelor noastre? Cum recuperăm micul pluton care formează simțul moral al membrilor săi? Mi se pare că răspunsul la aceste întrebări importante nu se găsește într-o nouă ordine economică, ci în restaurarea fundamentelor morale ale economiei de piață. Röpke a observat acest lucru și de aceea a văzut apariția societății de masă și norma ateistă ca pe un dezastru. Dereglarea pieței globale a avut loc din același motiv ca dereglarea statului-providență – deoarece oamenii au profitat de orice oportunitate să-și externalizeze costurile. Ei fac acest lucru deoarece nu există nicio comunitate vigilentă care să-i oblige să se comporte altcumva. Avem dovada acestui lucru astăzi, deoarece obiceiul luării de credit al consumatorului, pe care Röpke îl detesta și care în epocile de odinioară ar fi fost condamnat drept o formă iresponsabilă de îndatorare, a început să lase urme. Comportamentul care, în comunitățile vigilente din vremea lui Röpke, ar fi reprezentat un motiv suficient pentru ostracizarea socială, este văzut acum drept un fel de dibăcie demnă de invidiat – o metodă reușită de a pune costul vieții tale pe umerii altcuiva și, dacă este necesar, de a da faliment dacă lucrurile se înrăutățesc. Nu există niciun pas înainte pentru om care să nu implice restaurarea unei comunități vigilente. Iar aceasta poate fi restaurată numai la un nivel local, prin reconstruirea formelor de apartenență socială.

Poate localismul deveni o politică? Oare această sugestie nu perpetuează, de fapt, problema prin a furniza statului un proiect nou și atotstăpânitor? Mi se pare că aceasta este problema cu care ne confruntăm. Noi europenii – victime ale „pieței sociale” – nu avem niciun mijloc de înlocuire a politicilor etatiste fără implicarea statului. Cu toate acestea, în loc să încheiem în această notă sumbră, voi face o remarcă pozitivă. Când marea goană către economia globală a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea, statul nu avea puterea sau voința să ajute victimele. În schimb, ele se ajutau singure. Mii de inițiative sociale au fost fondate începând cu secolul al XIX-lea – societăți prietenoase care ofereau împrumuturi fără profit pentru achiziționarea unei locuințe, spitale de caritate sau pentru susținerea rețelei de medici, școli fondate de biserici și școli din sate fondate prin contribuții regulate, institute de mecanică (mai târziu devenite universități), ca să nu vorbim de cluburi și societăți de entuziaști devotați petrecerii

timpului liber în comun. Aceste realități ne sunt binecunoscute din romanele secolului al XIX-lea. Iar aici în America, în inima economiei globale, aceste inițiative încă există. Ele există pentru că statul nu a înlăturat motivele caritabile, deoarece oamenii pot oferi liber ceea ce primesc în mod liber și deoarece încă există loialități locale care constituie fundamentul speranței sociale. Aceste inițiative ar trebui să fie modelul pentru „economia umană”, care va fi umană nu datorită economiei, ci în ciuda ei.

Acest articol a fost tradus cu acordul publicației *Voegelin View.*

Imagine: Pixabay